

Michał Łuszczuk

Zakład Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Plac Litewski 3, 20-080 Lublin

**BADANIA POLITOLOGICZNE NAD ARKTYKĄ. SPRAWOZDANIE
Z KONFERENCJI NAUKOWEJ „WSPÓŁPRACA I RYWALIZACJA
MIĘDZYNARODOWA W REGIONIE ARKTYKI NA POCZĄTKU XXI
WIEKU”, LUBLIN, 27.11.2010 R.**

Badania naukowe obszarów arktycznych mają wśród badaczy z Polski już wieloletnią tradycję. Do tej pory były one wszakże rozwijane głównie w ramach dyscyplin wchodzących w zakres nauk przyrodniczych. Pod koniec października br. do naukowej „eksploracji” Dalekiej Północy dołączyli również badacze politologii oraz stosunków międzynarodowych. Ponad 40 uczestników reprezentujących blisko 20 ośrodków naukowych z całego kraju spotkało się 27.10.2010 roku na Wydziale Politologii UMCS w Lublinie podczas pierwszej w Polsce politologicznej konferencji naukowej poświęconej Arktyce pt. „Współpraca i rywalizacja międzynarodowa w regionie Arktyki na początku XXI wieku”. Spotkanie zostało zorganizowane przez Zakład Stosunków Międzynarodowych UMCS przy współpracy ze Stowarzyszeniem Młodych Badaczy Polarnych na Progu Kariery w Polsce.

Głównym jego celem była prezentacja oraz dyskusja wyników badań poświęconych szeroko definiowanym procesom politycznym dotyczącym aktualnej sytuacji międzynarodowej w regionie Arktyki. Konsekwencje zmian klimatycznych obserwowane coraz wyraźniej wokół bieguna północnego przyczyniły się na przestrzeni ostatnich kilku lat między innymi do wzrostu zainteresowania wielu państw oraz organizacji międzynarodowych tym obszarem. Z Arktyką wiąże się obecnie nadzieje m.in. na eksploatację niedostępnych dotąd złóż węgłowodorów oraz na otwarcie szlaków żeglugowych leżących powyżej koła podbiegunowego. Jednocześnie wyrażane są także obawy dotyczące przyszłości dalszego pokojowego rozwoju tego regionu oraz zakresu prowadzonej w jego obrębie współpracy międzynarodowej, nie tylko na płaszczyźnie politycznej.

Na istotną rangę podjętej problematyki, jak i wyjątkowość spotkania zwrócił uwagę Podsekretarz Stanu w MSZ Maciej Szpunar, który w liście do uczestników podkreślił konieczność rozwoju polskich badań polarnych w zakresie nauk społecznych. Minister Szpunar wskazał także na priorytety Polski w odniesieniu do regionu arktycznego, co uznano za zaproszenie do dyskusji między naukowcami a decydentami na temat zakresu aktywności Polski na arenie arktycznej. Istotnym rozwinięciem i merytorycznym uzupełnieniem też zawartych w liście było wystąpienie Ambasadora Jakuba T. Wolskiego, przedstawiciela Polski na forum Rady Arktycznej (byłego Ambasadora RP w Danii), który w swoim przemówieniu wymienił obecne działania podejmowane przez polską dyplomację wobec Rady Arktycznej. Ambasador Wolski wyraził przy tym opinię, iż skuteczna dyplomacja nie może obejść się bez wsparcia ze strony zaplecza ekspercko-naukowego, zaś inaugurowaną konferencję wypada uznać za ważny krok w tym kierunku.

O wyjątkowości, a zarazem interdyscyplinarności odbytego spotkania świadczyło także aktywne uczestnictwo w nim ze strony przedstawicieli Komitetu Badań Polarnych PAN – przewodniczącego Komitetu prof. dr hab. Jacka Jani oraz sekretarza naukowego Komitetu prof. Piotra Głowackiego, pełniącego funkcję polskiego przedstawiciela w Svalbard Science Forum. Prof. Jania nadzwyczaj przystępnie naświetlił w swojej prezentacji charakter zmian klimatycznych zachodzących na Dalekiej Północy, tym samym potwierdzając, iż zmiany te stanowią dużo więcej, aniżeli jedynie tło do rozwoju sytuacji międzynarodowej w tym regionie. Prof. Głowacki, z racji pełnionych przez siebie funkcji, podjął zagadnienie zakresu zadań, a zarazem i wyzwań w obliczu jakich znajduje się obecnie międzynarodowa wspólnota badaczy polarnych, m.in. na Spitsbergenie. Warto podkreślić, iż na konferencji obecni też byli lubelscy geografowie-polarnicy, którzy niegdyś inaugurowali wyprawy badaczy UMCS na Spitsbergen: prof. dr hab. Kazimierz Pękała, prof. dr hab. Marian Harasiumiuk oraz dr Janina Repelewska-Pękałowa.

W pierwszej, plenarnej części konferencji, prowadzonej przez kierownika ZSM prof. dr hab. Marka Pietrasia, obok wystąpień gości honorowych wygłoszone zostały trzy referaty, które budząc żywe zainteresowanie wśród uczestników stały się „katalizatorami” dalszych dyskusji. Dr Robert Potocki przedstawił geopolityczną analizę regionu Arktyki, w której, odwołując się do wniosków sformułowanych przez innych badaczy, dokonał autorskiej oceny rangi oraz perspektyw stojących przed tym regionem. Referat ten stanowił niejako wprowadzenie do wystąpienia prof. dr hab. Ryszarda Szpyry, który, podejmując się wstępnej analizy problematyki (nie)bezpieczeństwa militarnego w regionie arktycznym, wyraził stanowisko, iż dostrzegane niepokojące zjawisko militaryzacji obszarów okołobiegunowych nie stanowi aktualnie bezpośredniego zagrożenia dla pokoju. Wreszcie dr Anna Pięcińska przedstawiła wyniki swoich badań z zakresu językoznawstwa na temat sposobu opisu sytuacji politycznej w Arktyce w polskich tygodnikach i gazetach codziennych w ostatnich kilku latach. Opierając się na zebranych materiale empirycznym, referentka wykazała nie tylko wysoki stopień wartościowania przekazywanych treści, lecz również ich dość przeciętny poziom merytoryczny, jednowymiarowość (dominuje tematyka rywalizacji, zagrożenia konfliktami) oraz wyraźną tendencję ku tworzeniu „niezdrowej sensacji”. W zakończeniu referatu pojawił się więc apel do uczestników spotkania, aby swoimi bezstronnymi badaniami dzielili się z opinią publiczną i tym sposobem równoważyli dość tendencyjny i płytki dyskurs medialny.

W dalszej części konferencji odbyło się pięć paneli wyodrębnionych przez organizatorów według kryterium problemowego. Pierwszy z nich, pod przewodnictwem prof. dr hab. Leonarda Łukaszuka poświęcony został prawnomiędzynarodowemu aspektowi sytuacji politycznej w regionie arktycznym. W jego ramach mgr Mariusz Mieczkowski podjął się analizy zakresu jurysdykcji państwowej na obszarze Oceanu Arktycznego, zaś mgr Maja Głuchowska Wójcicka rozważała możliwości zastosowania koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości w odniesieniu do tychże obszarów. Problematykę ustalenia granic szelfu kontynentalnego i jego potencjalnej eksploatacji, a także roli Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego w kontekście międzynarodowej rywalizacji w regionie Arktyki w swych wystąpieniach przedstawili prof. dr hab. Andrzej Makowski oraz mgr Marta Przygodzka-Markiewicz. Kwestię wykorzystania morskich obszarów arktycznych dla celów żeglugowych, jak też prawdopodobnych konsekwencji z tym związanych rozważyli natomiast dr Dariusz Bugajski oraz mgr Luc Ampleman.

Celem drugiego panelu, prowadzonego przez prof. dr hab. Krzysztofa Kubiaka, była natomiast próba kompleksowego rozważenia polityk państw arktycznych. Wstępem do tego stały się wystąpienia dr Wojciecha Janickiego oraz dr Oksany Voytyuk, w których referenci określili charakter i przesłanki zarysowującej się rywalizacji wokół bieguna północnego. Szczególnie inspirująca dla uczestników była prezentacja dr Wojciecha Janickiego wyraźnie wskazująca, iż potencjalne zasoby ropy i gazu ukryte na dnie Oceanu Arktycznego wedle dostępnych szacunkowych wyników badań znajdują się w zdecydowanej większości w zakresie jurysdykcji państw nadbrzeżnych, a zatem nie można ich rozpatrywać jako stawki w „arktycznej grze”. Kolejne referaty, dr. Marcina Gabrysia, mgr. Piotra Graczyka, Tomasza Brańki oraz dr. Michała Łuszczuka poświęcone zostały prezentacji wyników badań nad politykami arktycznymi wybranych państw i terytoriów autonomicznych regionu, odpowiednio Kanady, Stanów Zjednoczonych, Grenlandii oraz Danii. Referenci, bazując nie tylko na materiałach źródłowych w swych analizach, wykazali, iż stosunek poszczególnych jednostek geopolitycznych do regionu Arktyki jest kwestią złożoną i wysoce zindywidualizowaną.

W ramach kolejnego panelu, w ocenie jego przewodniczącego prof. dr hab. Piotra Głowackiego niezwykle ciekawego i ambitnego, referenci podjęli się zadania scharakteryzowania aktualnych wyzwań społecznych i ekologicznych, w obliczu których znajduje się Arktyka. Ogólne tło rozwoju społeczno-gospodarczego Dalekiej Północy, szczególnie w jej europejskiej części, przedstawił prof. dr hab. Ryszard M. Czarny (były ambasador RP w Szwecji oraz w Norwegii i Islandii). Zagadnienia dotyczące aktywności oraz aspiracji arktycznych ludów rdzennych zreferowali następnie mgr Adam Stępień oraz mgr Marta Petryk. Kwestie ochrony środowiska w kontekście zmian klimatycznych oraz prawno międzynarodowego wymiaru współpracy państw w regionie Arktyki zostały zaś rozwinięte w referatach mgr Katarzyny Kęпки oraz mgr Joanny Herdy-Jareckiej.

Ważnym uzupełnieniem rozważań podjętych w ramach panelu pierwszego stał się panel czwarty, pod przewodnictwem prof. dr hab. Andrzeja Makowskiego poświęcony „nowym graczom” wkraczającym dość ostrożnie na obszar okołobiegunowy. Do grona tychże nowych uczestników współpracy i rywalizacji międzynarodowej w regionie Arktyki prof. dr hab. Krzysztof Kubiak zaliczył Chińską Republikę Ludową, Japonię oraz Koreę Południową. W tym interesującym i nieco egzotycznym pod względem tematyczno-geograficznym referacie szczególną uwagę zwrócono nie tylko na zróżnicowane przesłanki zainteresowania tych państw regionem arktycznym oraz potencjały w zakresie jego eksploracji i eksploatacji, lecz również na zindywidualizowane i zaskakująco bogate instrumentarium oddziaływania wskazanych państw azjatyckich na sytuację wokół regionu bieguna północnego. W kolejnych dwóch referatach mgr Andrzej Wójcik oraz dr Violetta Gul-Rechlewicz zwrócili uwagę na podłoże, zakres oraz intensywność zainteresowania Arktyką za strony – odpowiednio – Szwecji oraz Holandii. Obok państw regionem arktycznym zainteresowane są również podmioty ponadnarodowe takie jak Unia Europejska, która, jak to wykazała to mgr Kinga Smoleń, ma istotne powiązania funkcjonalne z państwami nadbrzeżnymi Oceanu Arktycznego oraz być może w nieodległej przyszłości zwiąże swoje interesy oraz bezpieczeństwo (np. energetyczne) z tzw. Daleką Północą.

Ostatni z paneli odbytych podczas opisywanej konferencji poświęcony został aktywności organizacji międzynarodowych oraz formom współpracy transgranicznej

w Arktyce. Tą częścią obrad kierował prof. dr hab. Ryszard M. Czarny. Mgr Damian Szacawa dokonał na początku prezentacji struktur tzw. „nowego regionalizmu” w Europie Północnej, na które składają się zarówno Rada Państw Morza Bałtyckiego, Euroarktyczna Rada Morza Berentsa, jak i Rada Arktyczna. Ostatnia wymienionych organizacji stała się przedmiotem analizy i referatu wygłoszonego przez mgr Piotra Graczyka, który swoje rozważania m.in. oparł na wynikach obserwacji uczestniczących. Do grona organizacji międzynarodowych znajdujących się blisko bieguna północnego (zarówno w przenośni, jak i w rzeczywistości) należy także Rada Nordycka, na co w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę dr Joanna Grzela. W jej referacie podjęta została problematyka stosunku tejże organizacji do koncepcji wewnętrznych reform w północno-zachodniej Rosji, który to obszar, jak dość często się wskazuje, jest swoistym laboratorium współpracy między Zachodem a Rosją na Dalekiej Północy. Podobnie oceniany jest rejon Morza Barentsa, który przez lata stanowiąc przedmiot niezgody między Norwegią a ZSRR/Rosją, ostatnio doczekał się delimitacji granic morskich między tymi państwami. Kwestia ta stała się jednym z głównych punktów wystąpienia mgr Pauliny Armaty, która doceniając w swym referacie osiągnięte porozumienie, duży nacisk położyła na inne istniejące rozbieżności i wyzwania dla współpracy w tej części Arktyki.

Całość obrad konferencji została zakończona podsumowaniem przez przewodniczących poszczególnych paneli oraz dość długą i ciekawą dyskusję. W jej ramach, obok pytań bezpośrednio nawiązujących do wygłoszonych referatów, dużo miejsca poświęcono kwestii wykorzystania powstałego efektu synergii dla rozwoju w naszym kraju społecznych badań polarnych (o co apelowali m.in. prof. dr hab. Piotr Głowacki i prof. dr hab. Ryszard M. Czarny) oraz dla wsparcia polskiej polityki arktycznej ze strony badaczy (co akcentowali ambasador Jakub T. Wolski oraz prof. dr hab. Marek Pietraś). Wyrażony w toku dyskusji postulat organizowania tego typu konferencji w przyszłości przez inne ośrodki akademickie (m.in. kielecki oraz wrocławski) spotkał się z aprobatą większości uczestników. Dodatkowym efektem spotkania stała się także reakcja części młodszych jego uczestników na apel dr Małgorzaty Korczak-Abshire, przewodniczącej Stowarzyszenia Młodych Naukowców Polarnych na Progu Kariery w Polsce o aktywny udział w pracach tej organizacji.